

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.
Серія 20. Біологія. – 2013. – випуск 5. – С. 246 – 250

УДК 372.857+371.7

Г.Я. Ковальчук

Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
вул. Вагилевича, 18, м. Дрогобич,
Львівська обл., 82100

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я У ШКІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ

Форми організації навчання, основи здоров'я, здоровий спосіб життя, інтерактивні технології навчання, тренінги

Формування основ здорового способу життя через освіту, створення здоров'язберігаючого освітнього середовища – один із пріоритетних напрямів державної політики у галузі освіти. Законом про загальну середню освіту вперше серед завдань школи передбачено "виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців)" [3]. У цьому контексті найважливішими завданнями сучасного вчителя є використання здоров'язбережувальних освітніх технологій, поєднання рухового і статичного навантаження, створення емоційно сприятливої атмосфери навчання, формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я та життя, навичок безпечної поведінки, культивування здоров'я.

Навчальна діяльність на уроках покликана не просто дати дитині суму знань, умінь і навичок, а сформувати в неї компетентність як загальну здатність, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню. З метою формування здоров'язберігаючої компетентності учнів учителям потрібно використовувати такі технології навчання, які б сприяли свідомому ставленню учнів до власного здоров'я.

Метою дослідження було проаналізувати теоретичні та практичні аспекти використання різноманітних форм організації навчання основ здоров'я та їх вплив на формування здоров'язбережувальної компетентності особистості.

Матеріал і методика досліджень

Для реалізації поставленої мети був використаний комплекс методів наукових досліджень:

- теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури з питань форм організації навчання основам здоров'я у школі;
- емпіричні методи: педагогічні спостереження, педагогічний експеримент, анкетування учнів та вчителів.

Результати дослідження та їх обговорення

Ефективність формування в учнів свідомого ставлення до свого життя та здоров'я значною мірою залежить від вибору вчителем форм організації навчальної роботи. Оволодіти життєвими навичками здорової та безпечної поведінки можна лише за умови використання інтерактивних методів навчання, що базуються на активній участі самих учнів у процесі набуття знань [7]. Інтерактивні технології розвивають комунікативні вміння і навички, допомагають встановленню емоційних контактів між учнями, забезпечують виховну мету, оскільки привчають працювати в команді, прислуховуватися до думки однокласників. В умовах взаємного навчання учень стає суб'єктом пізнавальної діяльності, її організатором та учасником [6].

Головною перевагою інтерактивного навчання є формування соціально-психологічних компетентностей у школярів, що полегшує їх адаптацію у суспільстві [5]. Цьому найбільш сприяють уроки, які проводяться у формі тренінгу. Метою тренінгу є «формування життєвих навичок, тобто здатності до адаптивної й позитивної поведінки, що робить можливим для особистості вироблення ефективного підходу до вимог і проблем щоденного життя» [4].

Л.Рай розглядає тренінг як будь-яку сплановану послідовність дій, які покликані і спрямовані на те, щоб допомогти індивіду або групі людей навчитись ефективно виконувати певну роботу чи якесь завдання [8]. Т.Воронцова та В.Пономаренко визначають тренінг як форму групової роботи, що забезпечує активну і творчу співпрацю тренера (учителя) і учасників між собою [1].

Актуальність тренінгових форм пов'язана з тим, що:

- у світі швидких змін і старіння знань, миттєвого розповсюдження нової інформації, звужується спектр застосування традиційних форм навчання;
- тренінги дають можливість набути нові навички і уміння [1];
- шляхом запровадження інтерактивних методик активізується діяльність школярів;
- є можливість зменшення небажаних проявів поведінки, неефективного спілкування, особливостей реагування тощо;
- розгляд різних шляхів розв'язання проблеми дає можливість змінити погляди на проблему;
- учитель не домінує над учнем, а «допомагає» йому у процесі здобуття нових знань (є фасилітатором) шляхом розвитку власної активності, спрямовує і регулює їх спільну діяльність [2];
- забезпечує адекватний зворотний зв'язок між тренером (учителем) і учнем;
- сприяє корекції неефективних моделей поведінки та їх заміні на нові, ефективніші [9].

Отже, суттєвою перевагою тренінгової форми роботи є те, що вона дає можливість вивчити, розглянути, «програти» різні складні життєві ситуації, здобувши певний життєвий досвід у штучній атмосфері, і виробити певні алгоритми вирішення критичних життєвих ситуацій.

Одним із завдань нашого дослідження було експериментально перевірити ефективність поєднання різних форм організації навчання з основ здоров'я у основній школі. Експериментальне дослідження здійснювалось на базі Бориславської ЗОШ №8 в реальних умовах без порушення усталеного у загальноосвітніх навчальних закладах процесу навчання основ здоров'я за чинними на час його проведення навчальними програмою і планом.

Формуючим експериментом було охоплено 20 учнів 7 – А класу. Нами була обрана константна методика експерименту, яка не потребує створення контрольної групи.

У своєму дослідженні ми намагалися обґрунтувати доцільність поєднання різних форм організації навчання основ здоров'я у 7 класі (індивідуальну, групову і фронтальну), у системі уроків з курсу проводити традиційні уроки (комбінований, урок засвоєння нових знань) з використанням інноваційних підходів (тренінги, інтерактивні методи тощо), а також ширше залучати учнів до позакласної та позаурочної роботи.

Упродовж експериментального дослідження ми проводили педагогічне спостереження, анкетування учнів, аналіз і порівняння навчальних досягнень учнів з курсу „Основи здоров'я”. Учням були запропоновані наступні питання анкети:

1. Чи цікаво тобі на уроках предмету "Основи здоров'я"?
2. Чи можеш ти на уроці висловити свою думку, взяти участь у обговоренні?
3. Чи намагаєшся ти дотримуватися здорового способу життя та правил безпечної поведінки?

Порівняння результатів анкетування показав, що в учнів змінилось ставлення до предмету "Основи здоров'я": з 10 % до 60 % зросла кількість семикласників, яким цікаво на уроках; тоді як на 35% зменшилась кількість учнів, яким на уроках не дуже цікаво і після проведеного експерименту не виявилось жодного учня, якому на уроках нецікаво зовсім. З 20 % до 50 % збільшилась кількість позитивних відповідей стосовно можливості висловлювати свою думку, брати участь у обговоренні проблемних запитань тощо. Школярі стали прагнути дотримуватися здорового способу життя та правил безпечної поведінки. Так, відсоток учнів, які намагаються це робити зріс з 50 % до 80 %, тоді як відсоток учнів, які не дуже цього прагнуть зменшився з 40 % до 10 %, і жоден учень після формуючого експерименту не відповів заперечно на третє запитання анкети.

Для з'ясування впливу використання різноманітних форм навчання в процесі вивчення основ здоров'я на рівень успішності школярів ми проводили два контрольні зрізи знань.

Результати досягнення учнями рівня знань та умінь відображені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати досягнення учнями рівня знань та умінь

Рівні знань та умінь	Кількість учнів, які досягли рівня знань (уч. / %)	
	1 зріз знань	2 зріз знань
Високий	3 (15%)	5 (25%)
Достатній	8 (40%)	10 (50%)
Середній	6 (30%)	4 (20%)
Низький	3 (15%)	1 (5%)

Кількісний та якісний аналіз результатів контрольних зрізів свідчать про те, що використання інтерактивних методів навчання як на уроках, так і в позакласній роботі ефективно впливає на підвищення якості знань, умінь і навичок учнів з основ здоров'я. На підставі спостереження за учнями експериментальної групи виявлено тенденцію до підвищення рівня мотивації й зацікавленості учнів до навчального матеріалу з основ здоров'я, активізацію пізнавальної діяльності.

Для з'ясування стану використання форм організації навчання з курсу "Основи здоров'я" у шкільній практиці проводилося анкетування серед вчителів основ здоров'я загальноосвітніх шкіл Дрогобицького району.

Аналіз результатів анкетування показав, що з 21 опитаних вчителів більшість (81%) у своїй роботі поєднують різні форми організації навчання, а саме уроки, позаурочні та позакласні види занять. Лише 19% респондентів використовують при вивченні основ здоров'я виключно уроки. Серед видів позакласної роботи найчастіше проводяться: свята, тематичні перегляди науково-популярних фільмів, усні журнали,

тематичні читацькі конференції, значно рідше КВК, тренінги та гурткова робота. Слід зазначити, що гуртки ведуть тільки троє вчителів, що складає 14 % опитаних. Масові виховні заходи валеологічного змісту більшість вчителів (86%) проводять кожного семестру, 10% вчителів такі заходи проводять щомісяця і 4 % – раз у рік. У своїй педагогічній практиці вчителі використовують здебільшого комбіновані уроки (76 %), значно нижчим є відсоток вчителів (10 %), що найчастіше проводять уроки засвоєння нових знань, 9 % опитаних вчителів надають перевагу урокам перевірки знань і лише 5 % – урокам узагальнення та систематизації отриманих знань. Позитивним є те, що 71 % респондентів поряд з традиційними типами уроків застосовують нестандартні уроки, під час проведення яких переважає групова форма навчальної діяльності учнів. Методами інтерактивного навчання при вивченні основ здоров'я дуже часто користуються 81 % вчителів, користуються дуже рідко 19 %, а відповіді – „не практикую взагалі” немає жодної. Найбільш поширеними сучасними педагогічними технологіями при вивченні предмету „Основи здоров'я” виявились наступні: тренінги зазначено 81 % респондентів, рольові ігри – 52%, дискусії – 38 %, круглі столи – 14 %, прес-конференції – 9,5 %, метод проектів – 9,5 %. У багатьох випадках вчителі обирали одночасно декілька варіантів відповідей.

Труднощі впровадження інноваційних технологій у навчальний процес, на думку 86 % опитаних, пов'язані з недостатнім забезпеченням методичним матеріалом; 9,5 % вважають, що основною причиною є великі затрати часу на підготовку, решта (4,5 %) – відсутність заохочення з боку дирекції школи.

Як виявили результати анкетування, у переважній більшості шкіл (81%) відсутні кабінети основ здоров'я, у трьох школах, що становить 14 %, такі кабінети функціонують, і в одній школі кабінет основ здоров'я є спільним з кабінетом біології. 67 % респондентів зазначили, що у своїй професійній діяльності вони співпрацюють зі шкільним психологом та медсестрою, тоді як 33 % не мають такої співпраці через відсутність у їх школах медсестри чи психолога.

Таким чином, у процесі анкетування нами з'ясовано, що вчителі основ здоров'я 5–9 класів приділяють достатню увагу поєднанню різних форм організації навчання з цього предмету. Однак, з метою активізації впровадження інноваційних технологій навчання необхідно забезпечити вчителів достатньою кількістю методичних розробок проведення сучасних уроків основ здоров'я та позакласних валеологічних заходів.

Висновки

Використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, тренінгів, значною мірою сприяє формуванню в учнів свідомого ставлення до свого життя та здоров'я, формуванню здоров'язберігаючих компетентностей, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості. До найбільш продуктивних методів навчання можна віднести: тренінги, рольові ігри, дискусії, круглі столи, прес-конференції, виконання проектів, роботу в малих навчальних групах. Лише творчість, компетентність вчителя визначають форми і методи організації навчально-виховного процесу. Доцільність, продуманість, уміле застосування обраних методик забезпечать продуктивність навчання основам здоров'я.

Результати експериментального дослідження підтвердили доцільність поєднання при вивченні основ здоров'я різноманітних форм організації навчального процесу та довели ефективність цієї методики у формуванні здорового способу життя учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронцова Т.В. Основи здоров'я 5 клас: посібник для вчителя / Т.В. Воронцова., В.С. Пономаренко. – К. : Алатон, 2005. – 264 с.

2. Воронцова Т.В. Школа проти СНІДу. Профілактика ризикованої поведінки: посібник для вчителя / Т.В. Воронцова, В.С. Пономаренко. – К. : Алатон, 2004. – 256 с.
3. Закон про загальну середню освіту / Збірник нормативних документів з освіти та виховання / Упоряд. З.М. Онишків. – Тернопіль: ТНПУ ім В. Гнатюка, 2006. – 172 с.
4. Інформаційна серія «Здоров'я в школі». Документ 9 . Навички заради життя. (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://www.unicef.org/programme/lifeskills/>.
5. Козак І.О. Формування навичок здорового способу життя при викладанні біології в загальноосвітніх навчальних закладах / І.О. Козак. – Полтава: ПОІППО, 2009. – 72 с.
6. Максимова Н. Інтерактивні методи навчання: крок у майбутнє / Н. Максимова // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 35–38.
7. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.- метод. посібн. / О.І. Пометун, Л.В.Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
8. Рай Л. Развитие навыков тренинга / Л. Рай. – СПб. : Питер, 2002. – 208 с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / М.М. Фіцула. – К. : Видавничий центр "Академія", 2001. – 528 с.
10. Форми навчання в школі: кн. для вчителя / Ю.І. Мальований, В.Є. Римаренко, Л.П. Вороніна та ін. – К. : Освіта, 1992. – 160 с.

Г.Я. Ковальчук

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ ОСНОВ ЗДОРОВЬЯ В ШКОЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Проведён анализ психолого-педагогической и методической литературы по вопросам организации обучения основам здоровья в школе. Охарактеризовано основные традиционные и инновационные модели обучения основам здоровья. Обосновано целесообразность использования в оптимальном сочетании разнообразных форм организации обучения курса «Основы здоровья» и экспериментально проверено их эффективность в педагогическом эксперименте. С помощью анкетирования учителей основ здоровья Дрогобычского района изучено состояние использования в их практике разнообразных форм организации обучения.

H.Ya. Kovalchuk

ORGANIZATIONAL FORMS OF TEACHING HEALTH ESSENTIALS IN THE SCHOOL PRACTICE

The article deals with the analysis of psychological, pedagogical and methodological literature on the problem of organization the teaching of health essentials at school. We characterize main traditional and innovative models of teaching the healthy way of life. The article proves the importance of using different educational forms, which are properly combined, in teaching healthy way of life. We have also checked the efficiency of these forms by pedagogical experiment. With the help of questionnaires of health essentials teachers of Drohobych region we have found out the level of different educational forms using in their practice.

Надійшла 20.01.2013 р.